

Les arrels

(ALDC, V, 1138. Les arrels)

El llat. RADĪCE, a través de *raitz*, va donar *raiu*, per vocalització de [dz] en [w], i després, per ultracorrecció, *raïl* (com FORNACE > *fornatz* > *fornau* > *fornal*), que trobem en cat. ant. (des del s. XIII) i avui en val. i sud del cat. nord-occ. i que ha pres les var. *arraïls* (i el col·lectiu *arraïlamenta* 142), per pròtesi vocàlica originada per fonosintaxi, i *arriels* 132, per reducció del hiat. *Raïl* va desplaçar l'accent a la vocal anterior, més oberta (com *flaiïta* > *flauta*), donant **ràil* i després **r[ɛj]l* i, per monoftongació, *r[ɛ]l* (s. XV), i, més tard, *arrel*, per pròtesi vocàlica (var. *reel* 97), ajudant-hi els der. *arraïlar/arraelar/arrealar*, potser responsables de *raels*, *arreels* 164, *arraels* 158, *arraiels* 90, *raiels* 23, 91, 92, 96, 105, amb [j] antihiàtica, *arriels* 133, 175, *riels* 4, amb reducció del diftong (com *veiam* > vulgarisme *aviam*); *arreals* 159, 161, 167, 170 podria ser una metàtesi per atracció de *arrealat*

161, de valor col·lectiu. *Raguina* 85 és un manlleu al logudorès *rai[g]ina* (< RADICINA).

Venes (< llat. VĒNA), del significat inicial de 'vasos sanguinis per on circula la sang', es va estendre als 'conductes per on circula la saba d'una planta' i, d'aquí, a les 'arrels dels arbres', una metàfora compartida per l'arag.

Barbada 155 (pron. *barbà*) és un der. col·lectiu de *barba* (< BARBA), que designa les arrels més fines d'una planta per comparació amb els pèls d'una barba.

Les formes més antigues, *raïls/arraïls*, se centren en el sud del cat. nord-occ. i en el val., tanmateix conviuen amb *rels/arrels*, que ocupen gran part del Principat i les Balears.

Venes queda arraconat a la Ribagorça i a la Llitera com una continuïtat d'àrea lingüística de l'arag.

Són mots normatius *rel* i *arrel*, des del *DOrt*, 1917; *raïl*, des del *DIEC*₂, 2007.

